

LEVEN EN WERK VAN DE COMONIST FOLTÝN

Karel Čapek

Leven en werk
van de componist Foltýn

Uit het Tsjechisch vertaald
door Irma Pieper

Deze publicatie kwam mede tot stand met ondersteuning van
het Tsjechische ministerie van Cultuur

De vertaalster ontving voor deze vertaling een projectsubsidie
van Literatuur Vlaanderen

Oorspronkelijke titel *Život a dílo skladatele Foltýna*

© 1939 Karel Čapek

© 2021 Nederlandse vertaling Irma Pieper /

Uitgeverij Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Nico Richter

Omslagbeeld © Alamy Stock Photo

NUR 302

ISBN 978 90 284 5166 7

www.wereldbibliotheek.nl

I

Districtsrechter Šimek

Een oude jeugdvriend

Ik leerde Beda Folten kennen – in die tijd schreef hij natuurlijk gewoon Bedřich Foltýn op zijn schoolschriften – toen ik iets over de zestien was. Dat wil zeggen, ik was van elders bij Folten op school gekomen, in de zesde klas gymnasium, en het toeval, dat zo vaak het lot van jonge mensen bepaalt, had me naast hem in dezelfde bekraste, gammele bank geplaatst.

Ik kan me Foltýn de zesdeklasser herinneren alsof ik hem gisteren nog heb gezien: een lange jongen met een weke huid en een volle bos fijn krullend goudbruin haar, waar hij duidelijk bijzonder prat op ging; hij had lichtblauwe, uitpuilende bijziende ogen, een lange neus en een sterk terugwijkende kin; grote, zweterige handen waar hij geen raad mee wist, en helemaal die slungelige en ongemakkelijke wankelmoedigheid van een jongen in de puberteit. Hij zag er voortdurend uit alsof iets hem beledigd had, waarop zijn antwoord een stilzwijgende, geïrriteerde minachting was. Op het eerste gezicht stond hij me niet erg aan; ik zag ook meteen dat hij niet één vriend had in de klas en laatdunkend alle omgang met de groep jongens uit de weg ging.

Ikzelf was in geen enkel opzicht een uitblinkende leerling,

maar ik ging in elk geval weerbarstig en grimmig het gevecht aan met school, de leerstof en de leraren; ik was een tamelijk klein, mank lopend, lelijk joch, en dat vervulde me met het strijdlustige gevoel dat ik me er niet onder mocht laten krijgen. Misschien dat ik daarom met ettelijke schrammen maar desondanks zegevierend uit de strijd ben gekomen. Met Foltýn was het erger gesteld; hij snakke ernaar om uit te blinken maar was tegelijkertijd een hopeloze zenuwlijder; hoewel hij thuis zwoegde als een paard, begon zijn kin te trillen wanneer hij op school de beurt had en kreeg hij geen woord uit zijn keel; hij slikte nerveus waardoor zijn adamsappel op en neer sprong langs zijn lange, zachte hals.

‘Ga zitten, Foltýn,’ beet de leraar hem dan haast met afkeer toe, ‘maakte je je maar druk om je wiskunde in plaats van je haar!’

Foltýn slikte, en zijn waterblauwe ogen stroomden vol wanneer hij verslagen was gaan zitten; ondertussen bewoog hij nog steeds zijn lippen, alsof hij dan pas bezig was het juiste antwoord te formuleren. Om niet te laten merken dat hij het huilen nabij was, zette hij een stuurs gezicht en blies hij zich enorm op; daarmee gaf hij te kennen dat hij voor het slechte cijfer dat hij had gekregen, de leraar, wiskunde en school in het algemeen een diepe verachting voelde. De docenten mochten hem niet en zaten hem op de huid waar ze konden. Ik had medelijden met hem wanneer hij zo met trillende kin en op en neer springende adamsappel naast me stond en ik probeerde hem voor te zeggen. Eerst was hij daar God mag weten waarom beledigd over. ‘Laat dat, hoor je?’ fluisterde hij me woedend toe, de ogen vol tranen, toen onze leraar Latijn hem na het uitdelen van een schamele voldoende had laten gaan zitten. ‘Ik heb niemand ergens om gevraagd!’ Algauw raakte hij

er echter aan gewend dat ik hem hielp; hij was een veel gewetensvoller en eerzuchtiger leerling dan ik, hij was begaafd en bovenmate bevattelijk maar miste ieder zelfvertrouwen; ik was nergens echt goed in, maar ik had meer lef dan hij. Algauw ging Foltýn op me rekenen, ja nam hij het als een vanzelfsprekende dienst van me aan; hij was vreselijk boos op me als ik zijn huiswerk eens niet had gemaakt en zag er daarbij zo hooghartig en sip tegelijk uit dat ik hem bijna om vergeving zou hebben gevraagd. En zo bleef ik hem aldoor dienen.

Voor zover ik weet, kwam hij net als ik uit een arm gezin; zijn vader was een kantoorklerk of zoiets. Hij woonde bij een tante; dat was een oude vrijster uit kringen van vroegere plaatselijke notabelen, maar waar ze van leefde, de goede God mag het weten, misschien van de huur; hoe iemand echter aan de kost kon komen door een arme student in huis te nemen, was me een raadsel. Het scheen me altijd toe dat ze net als een mot leefde van oude wollen pelerines en sjaals. Haar Bedříšek, zoals ze hem noemde, was haar buitengewoon lief en ze verwendde hem zoals het in die armoe maar mogelijk was. Ze hebben het steeds op Bedříšek gemunt, klaagde ze, omdat hij zoveel beter is dan zij, maar ooit zal hij hun laten zien wat hij in zich heeft en zullen ze zich allemaal schamen!

‘Het maakt me niets uit, tante, wat iemand van me denkt,’ antwoordde Fricek dan smartelijk en vanuit de hoogte, terwijl hij zijn gecultiveerde hardos naar achteren wierp. ‘Als mijn vader er niet geweest was, zou ik van die stomme school af gaan... Ik wist het wel wat ik zou doen, daar zou iedereen van opkijken!’

Ik kwam bij Fricek over de vloer om samen met hem huiswerk te maken. Ze woonden in een kamertje met een

keukentje; de helft van de kamer werd in beslag genomen door een aangenaam schorre piano, als aandenken aan de tijd dat tante met pijpenkrullen, zoals op een oude foto te zien was, *Het gebed van een maagd* en *Avondklokken* leerde spelen. Langzamerhand, zoals dat bij jongens in de puberteit niet anders kan, raakten we nader bevriend. We waren een vreemd duo: hij slungelig, met zijn meisjeshuid, blauwe ogen en gouden schapenkrullen, ik gedrongen, donker, met rechtop gekamd stekeltjehaar, – nu, er werd door de jongens genoeg om die combinatie gelachen. Op een keer zaten we bij hem thuis en hadden we het over van alles en nog wat; het schemerde al, er gloeide vuur in de kachel en mijn hart deed bijna pijn van een overmaat aan een plotse-linge, naamloze ontroering; Fricsek viel stil en ging alleen met zijn lange, bleke hand door zijn haar.

‘Wacht eventjes,’ fluisterde hij geheimzinnig en hij verdween in de keuken. Een ogenblik later kwam hij terug; hij had een of ander paars zijden jasje aan en schreed alsof hij slaapwandelde, alsof hij zweefde. Zonder een woord te zeggen tilde hij de klep van de piano op, streek op het krukje neer en begon te improviseren. Ik wist dat hij piano leerde spelen, maar dit was nieuw voor me. Fricsek speelde, van de ene melodie op de andere overgaand, met zijn hoofd in de nek en de ogen dicht; dan weer boog hij zich tot op de toetsen, alsof hij in tweeën brak en zomaar wat de toetsen beroerde. Naarmate de melodie in kracht toenam, richtte ook hij zich meer op, alsof het forte hem opbeurde en droeg; vervolgens beukte hij jubelend, uit alle macht op de toetsen en wierp hij zijn hoofd in de nek; zo bleef hij zitten, ook nadat de klank van de piano was weggestorven, de lichte ogen wijd opengesperd als naar een andere wereld en zwaar, uitgeput hijgend.

Ik heb geen verstand van muziek; mij kan een draaiorgel net zo beroeren als een harmonie der sferen, maar welke van de twee beter is, kan ik niet beoordelen. Foltýns muzikale extase joeg me welhaast de stuipen op het lijf; ik schaamde me ergens een beetje en tegelijkertijd fascineerde het me.

‘Dat was geweldig,’ verklaarde ik bewonderend. Friciek ontwaakte als uit een droom, haalde zijn hand over zijn voorhoofd en stond op. ‘Sorry,’ verontschuldigde hij zich, ‘maar als het over me komt, moet ik... Het is sterker dan ik.’

‘Waarom heb je dat paarse jasje aan?’ flapte ik eruit.

Friciek haalde de schouders op. ‘Dat doe ik altijd aan als ik speel. Anders kan ik niet scheppen, snap je?’

Ik snapte er weliswaar geen sikkepit van, maar ik wist niet zeker of het niet op een of andere manier bij muziek hoorde. Foltýn kwam op me af en stak me zijn hand toe. ‘Šimek, geen woord hierover, hoor je, tegen niemand. Het is ons geheim.’

‘Wat bedoel je?’ vroeg ik niet-begrijpend.

‘Dat ik kunstenaar ben,’ fluisterde Foltýn. ‘Wat dacht je, de jongens zouden me uitlachen, en de leraren zouden alleen nog meer de pest aan me hebben. Ze zien toch al dat ik maling heb aan hun lessen... Je hebt geen idee wat een vernedering het voor me is op die woordjes en formules van ze te moeten blokken! Ik zit daar in de klas en ik hoor muziek, muziek...’

‘En hoe lang weet je al dat je kunstenaar bent?’

‘Al heel lang. Twee jaar geleden was ik naar een concert... geweldig was dat! Die man speelde tot zijn haren op de toetsen vielen... Daar is het me duidelijk geworden. Wacht,’ bracht hij geheimzinnig uit, ‘hier, moet je voelen, aan mijn slapen! Voel je het?’

‘Wat?’ vroeg ik verbaasd. Mijn vingertoppen konden alleen zijn kroeshaar onderscheiden, dik als de vacht van een poedel.

‘Wat een gewelfde slapen ik heb. Dat duidt op een abnormaal muzikaal talent. Dat is algemeen bekend,’ liet hij er achteloos op volgen. ‘Net als de reikwijdte van je vingers. Ik haal met gemak tien toetsen. Vergis je niet, ik wil zekerheid hebben dat ik het in de kunst ergens zal brengen. En ik voel het, Šimek, ik weet het heel zeker...’

Ik herinner het me als de dag van gisteren. Het was inmiddels donker geworden in tantes kamer, slechts nu en dan, als er een gloeiend kooltje door het rooster viel, lichtte het op. We zaten hand in hand, twee arme, onthutste jongens; zijn hand was onaangenaam koud en vochtig, maar op dat moment kneep ik er vol vervoering in, met een hart dat van liefde en geestdrift overstroomde. ‘Fricek,’ fluisterde ik, ‘Fricek...’

‘Noem me Beda,’ verbeterde Foltýn me fijntjes, ‘maar niet op school, alleen tussen ons, snap je? Dat is mijn artiestennaam: Beda Folten. Niemand mag het weten. Beda Folten,’ herhaalde hij met voldoening. ‘Wat voor pseudoniem zou jij nemen?’

‘Šimon,’ zei ik zonder aarzelen. ‘Beda, schrijf je geen gedichten?’

‘Gedichten?’ zei hij lijsig. ‘Waarom vraag je dat? Schrijf jij ze soms?’

‘Ja, ik wel.’ Zo, dat wat me al een poosje stak, was eruit. Je moet niet denken dat jij de enige bent met een groot geheim, Fricek! ‘Ik heb pas een paar schriften vol,’ voegde ik er bescheiden aan toe.

Fricek legde zijn arm om mijn hals. ‘Dus jij bent dichter! Zie je, dat had ik nooit gedacht... Šimon, mag ik je gedichten lezen?’

‘Een andere keer,’ mompelde ik ongemakkelijk. ‘En waarom schrijf jij niet?’

Fricke staaarde in het duister. ‘Ik? Het is zoiets vreemds, maar ik denk soms in gedichten. Ineens begin ik voor mezelf iets te mompelen, en het is een vers. Ik zou het niet eens zo snel op kunnen schrijven, het klatert en stroomt uit zichzelf vanbinnen...’

Ik was enigszins ontstemd dat het hem zo makkelijk afging; ik moest werkelijk bloed en tranen zweeten om mijn gedichten tot stand te brengen, kauwend op mijn penhouder en woest doorstrepnd wat ik had geschreven; kennelijk kwam dat doordat ik een weerbarstige, stuurse, proletarische jongen was: de ware innerlijke genade was mij zeker niet gegeven! Ik heb nooit een hoge dunk van mijn gedichten gehad, maar nu zat het me toch dwars dat ik het niet in me zou hebben en me er alleen maar toe dwong om te dichten. Thans weet ik natuurlijk dat het allemaal puberaal gedweep was; tegenwoordig komen jongens deze leeftijds-crisis te boven met behulp van sport en cynisme, maar in mijn jeugd had je niet veel sport; bij ons speelde die transformatie zich eerder op geestelijk en moreel vlak af; bijna de helft van alle jongens in de klas bezondigde zich in het geheim aan poëzie. Wel, net als de anderen hield ik er ook al gauw mee op; later heb ik inderdaad hier en daar weleens een gedichtje gepubliceerd, maar daar weet niemand nog iets van... ik inclus. Ik denk alleen maar hoe onbeholpen en groen die gedichten van me uit de zesde klas geweest moeten zijn.

‘Weet je, zulke gedichten bijvoorbeeld,’ klonk Fricke’s stem uit het duister. ‘Naakt stond je in de zilveren kring van berken...’

Ik werd rood, ook al was het donker. ‘Heb jij...?’

‘Heb ik gezien, ja.’

‘Waar dan?’

‘Dat zeg ik niet. Ze heette... Manuela.’ Hij woelde met zijn hand in zijn haar. ‘Je hebt geen idee, Šimon, wat ik al heb meegemaakt. Elke kunstenaar moet ontzettend veel meemaken. Als je wist hoeveel vrouwen ik al ken...’

‘Hier?’ bracht ik twijfelachtig uit. Ik vond het maar raar; ik wist immers hoe verlegen en benauwd Fricek was in de omgang met wie dan ook.

‘Nee, bij ons thuis. Je hebt daar een grafelijk slot. Mijn vader, die is rentmeester voor de graaf, weet je. Op een avond hoorde de gravin me preluderen op de piano... en sindsdien nodigt ze me uit op het slot. Weet je, die berken, dat is daar in het park... Ik heb er een eigen sleutel voor... Hier niet! Hier zou ik met niemand een woord wisselen... Het is geen milieu voor mij. Op het slot hebben ze een klavecimbel van tweehonderd jaar oud waar ik op speel; in hun rode salon branden alleen kaarsen in zilveren kandelaars... De gravin is een fantastische musicienne; ze gaat altijd met haar hand door mijn haar...’ En Fricek zoog wellustig zijn adem in.

‘Is ze mooi?’ Zo in het donker en van afstand leek alles me min of meer mogelijk.

‘Ze heeft zo’n rijpe schoonheid,’ erkende Fricek met kennis van zaken. ‘Ik leer namelijk... haar dochter spelen. Ze is opgevoed in een Spaans klooster...’

‘Heet ze Manuela?’

‘Nee. Ze heet Isabel Maria Dolores. Het is immers nog een kind, man. Ze is zestien,’ zei hij met mannelijke welwillendheid. ‘Al moet ik zeggen dat ze volgens mij verliefd op me is... maar ja, ik...’ Hij haalde zijn schouders op. ‘De graaf stelt zo’n vertrouwen in mij... Dat maakt het er niet

makkelijker op. Ik heb haar maar één keer gekust, maar het vuur dat ze in zich heeft, je hebt geen idee... Nu, wat zou het! Een kunstenaar wordt niet gebonden door morele overwegingen, wat jij? Hij heeft een onbegrensd recht op het leven, want scheppen kan hij alleen vanuit hetgeen hij heeft beleefd... Het is niet niks, kunstenaar zijn, of wel?... Geef me je hand erop, Šimon, dat je het niemand zult vertellen... van die comtesse, en verder ook. Erewoord?’

‘Erewoord!’ Zijn hand was natter en kouder dan anders en trilde van opwinding. ‘Gewoon dat je het weet... dat je het weet... de comtesse heeft mij ook al haar liefde geschonken. Jij bent dichter, Šimon, jij zult het begrijpen... Jij hebt ook maling aan vooroordelen, hè? Als je eens wist hoe mooi Isabel is! Jij hebt niet zo’n dubbelleven als ik, Šimon, je kent mij alleen van school... gewoon dat je het weet, ik... ik leef als een kunstenaar, snap je? Waanzinnig... onbeteugeld... met al mijn zenuwen.’ Hierbij balde en opende hij zijn grote jongensvuisten, alsof hij bezig was er iets mee te vangen. Ik was van mijn stuk gebracht; ik wilde graag geloven in al het romantische op de wereld, maar een kwellend gevoel van iets onnatuurlijks en onwerkelijks liet me niet los, en daarbij schaamde ik me verschrikkelijk voor mijn gebrek aan fantasie en kameraadschappelijk vertrouwen. ‘Ga vooral verder,’ mompelde ik bedrukt.

‘Ik zal je zeggen,’ riep Fricsek koortsachtig, ‘scheppen gaat me het beste af wanneer ik iets groots heb beleefd. Een grote liefde... of grote verdorvenheid. Ook dat hoort bij de kunst, dat heb jij vast ook ondervonden, niet dan? Je moet me een keer vertellen wat jij hebt beleefd... als dichter. Maar muziek is nog meer, muziek is... het onuitsprekelijke in ons, begrijp je? Weet je, Šimon, ik ben een dionysische natuur.

Ik ben... wacht,' zei hij opeens met andere stem. 'Tante komt eraan.'

De oude vrijster deed de deur open en kwam binnen met een brandende kaars. 'Jongens, jongens, jullie zitten hier in het donker?'

'We waren elkaar gewoon geschiedenis aan het overhoren,' murmelde Fricck, bijziend en verblind met zijn ogen knipperend. Met die lange, bleke hals van hem en de terugwijkende kin deed hij me ineens denken aan een gepikeerde, nurkse gans.

Het groeide uit tot een vriendschap op leven en dood; je eerste grote vriendschap is bijna net zo iets groots en moois als je eerste liefde. Onze taken waren goed verdeeld: Foltýn was de dionysische natuur, vol vuur en dromen, onstuimig, orgiastisch en bedwelmend; hij liet zijn haardos groeien als een Papoea en liep met de hoed in de hand, zijn goddelijke manen verwaaid door de wind. Voor mij hadden we tot mijn aanzienlijke voldoening de hephaestische natuur uitgevonden; ik was klein maar forsgebouwd met donker stekelhaar, smeedde mijn verzen bij het smidsvuur en stond voor de nuchtere, ruwe, sceptische kracht van alledag; ik probeerde zelfs te hinken als Hephaestus. Zo maakten we als twee jonge goden de provinciestad en omgeving onveilig; we keken met grenzeloze verachting neer op de rest van de Boeotiërs en Phaeaken, ontmoetten op onze avondwandeling bedeesde nimfen of dollen maenaden en soms slopen we langs de plaatselijke gelegenheid van twijfelachtige reputatie om althans door de kier van de deur met bonkend hart een blik in de rode gloed van Venus' grot te werpen. Wat stelde een twee voor Grieks of Latijn nu voor tegenover een roes als bij de antieken! Op school stond

Dionysus, met op en neer springende adamsappel en trillende kin, hopeloos te stuntelen, terwijl een nors kijkende Hephaestus onder de bank koortsachtig kruimels kennis uit schoolboeken en spiekbriefjes trachtte te puren. Nadat de onregelmatige werkwoorden Dionysus ten slotte het zwijgen hadden opgelegd, ging deze met betraande ogen en een krampachtige waardigheid zitten, en Hephaestus kneep hem onder de bank stevig en trouw in zijn bezwete hand. Ook goden blijven niet gespaard van een afgunstig lot. Het misera plebs van de zesde klas smulde vol leedvermaak van onze schermutselingen met de harpijen van het lerarenkorps; wat konden goden anders verwachten van kleinzielige Myrmidonen! Eén keer heeft Dionysus zich echter wel afgezet tegen de stompzinnige wereld die hem niet begreep en hem bleef kwellen; dat was toen onze kale leraar Tsjechisch bij hem stil bleef staan en vermanend sprak: ‘Foltýn, Foltýn, wanneer laat je dat haar nu eens knippen, dan kwam er wat frisse lucht bij de materie die je in plaats van hersenen in je hoofd hebt zitten!’ Fricek liep toen rood aan, sprong overeind, en met vlammeende ogen sloeg hij met zijn vuist op de bank. ‘Meneer,’ riep hij met hysterisch overslaande stem, ‘we zijn hier op school en niet bij de kapper! Mijn haar gaat u niets aan, en ik sta niet toe dat u eraan trekt!’ Dit kwam hem toen op een reprimande van de rector te staan wegens brutaliteit, en Fricek was een poosje de held van de hogere gymnasiumklassen. Zijn recht op zijn kunstenaarsmanen had hij echter met succes weten te verdedigen en hij schafte er ook nog een artistieke stropdas bij aan; de leraren lieten hem voortaan met rust, ook wanneer hij tijdens de les demonstratief een kam door zijn geliefde frisuur haalde.

Na verloop van tijd heb ik me van hem losgemaakt,

eigenlijk was dat vanwege mijn gedichten. Hij bleef me er net zo lang om lastigvallen tot ik hem nogal met tegenzin en een gevoel van ongemak mijn beduimelde, dichtbeschreven schriften overhandigde; toen al had ik die afkeer in me om voor het voetlicht te treden. Ik wilde hem niet vragen wat hij van mijn gedichten vond, en zelf begon hij er niet over. Pas enige maanden later liet ik me terloops ontvallen dat hij ze wel terug mocht geven.

Fricek was verbaasd. ‘Welke gedichten?’

‘De schriften die ik je geleend heb.’

‘O die,’ wist Foltýn zich te herinneren, ineens beledigd. ‘Ik zal ze je morgen geven als je me niet vertrouwt,’ mompelde hij, zich een verwijtend air aanmetend. We vervolgden zwijgend onze weg, Fricek almaar verontwaardigd snuivend en met zijn hoofd schuddend als iemand die op kwetsend onbegrip en ondankbaarheid is gestuit. Plots hield hij stil en reikte me zijn koude hand. ‘Aju, ik ga ervandoor...’

‘Nou zeg, wat heb ik je misdaan?’

‘Niets,’ zei hij afwijzend en hij slikte zijn tranen door. ‘Ik... ik wilde enkele van je gedichten op muziek zetten, en jij... alsof ik ze van je wilde stelen!’

‘Maar daar heb je me nooit iets over verteld!’

‘Ik wilde je verrassen... Eentje heb ik al bijna af, die ene die begint met “Opnieuw alleen, opnieuw alleen onder de bewolkte hemel...”’

Ik gaf hem een kneepje in zijn weke arm. ‘Neem me niet kwalijk, Fricek, maar ik wist er niets van! Ik ben zo blij dat er iets bij was wat je tenminste een beetje aansprak! Maar je hebt het er helemaal niet over gehad.’

‘Ik ben er zo vol van, ik hoor het voortdurend in mijn hoofd, en jij... Een *kunstenaar* zou zo niet handelen,’ riep

hij huilerig. ‘Dit is zo’n laaghartig wantrouwen... Wees maar niet bang, je kunt die schriften terugkrijgen! Ik heb heus niemand nodig, ik heb genoeg aan mezelf...’ Zomaar ineens draaide hij zich op zijn hielen om en verwijderde zich in omgekeerde richting. Ik haalde hem in en praatte een goed uur op hem in: dat ik het niet zo bedoeld had, dat hij die schriften van me zo lang mocht houden als hij wilde...

‘Je had dat niet moeten zeggen, Šimek,’ herhaalde hij gekwetst. ‘Je weet toch dat ik een Boheemse natuur ben... Hoe moet ik onthouden wie ik wat terug moet geven! Dat heb je ervan als je je inlaat met mensen die... die niet van jouw niveau zijn!’

Er was een tweespalt tussen ons ontstaan, het was niet anders; Fricek praatte amper nog met me... Het was net de proefwerkperiode en Foltýn oogstte de ene onvoldoende na de andere; vergeefs probeerde ik hem voor te zeggen, koppig weigerde hij van mijn hulppogingen nota te nemen om vervolgens moeilijk slikkend te gaan zitten, de ogen vol tranen en een dramatische, verwijtende uitdrukking op zijn gezicht; aan de onverholen pathetiek was duidelijk af te lezen dat het allemaal mijn schuld was. Halverwege de zevende klas stond Fricek voor drie vakken onvoldoende; hij verbleekte toen hij zijn rapport onder ogen kreeg en zijn kin begon klaaglijk te trillen, maar hij keerde me de rug toe toen ik hem wilde zeggen dat hij het zich niet aan moest trekken. Het is jouw schuld, zei zijn rug, die beefde van ingehouden snikken. Ik had vreselijk met hem... en met mezelf te doen.

Niet lang daarna sloot Fricek een nieuwe, grote vriendschap. Ditmaal met de beste van onze klas, een voorbeeldige leerling en het lievelingetje van het lerarenkorps: een

fijngevoelige, bleke en tengere jongen, knap als een meisje, verzorgd en beleefd... De klas beschouwde hem als een brave hendrik en koesterde wantrouwen en een lichte minachting voor hem vanwege zijn perfectie op school. Hoe die twee goede maatjes zijn geworden en wat ze in elkaar zagen weet ik niet; ik was namelijk hopeloos en razend jaloers op hen, wellicht omdat ik er in het diepst van mijn ziel zelf naar snakte met de zo voorbeeldige adonis van onze klas bevriend te zijn. Ik voelde me mateloos ongelukkig en in de steek gelaten wanneer ik die twee samen zag oplopen. Eén keer riep ik Fricek opzettelijk bars achterna: ‘Als je me die schriften nou eens teruggaf!’ Fricek antwoordde niet, hij uitte slechts met een schouderophalen zijn minachting jegens mij. De dag daarop werd hij midden onder de les ineens lijkbleek en kwam wankelend overeind alsof hij van zijn stokje zou gaan.

‘Wat is er aan de hand, Foltýn?’ vroeg de leraar.

‘Het spijt me, meneer,’ bracht Foltýn uit, ‘ik kan hier niet zitten. Šimek stinkt.’

Ik werd rood, alsof hij me in het gezicht geslagen had. ‘Niet waar,’ verdedigde ik me, buiten mezelf van schaamte door die belediging. ‘Laat de anderen...’

‘Hij stinkt, want hij is vies,’ herhaalde Fricek vastberaden.

De leraar fronste. ‘Ga dan ergens anders zitten en stoor de les niet!’

Foltýn pakte zijn schoolboeken bij elkaar en met een klein triomfantelijk lachje verhuisde hij, op zijn tenen lopend, naar de bank van zijn held, alsof hij zweefde. Sindsdien heb ik niet meer met hem gesproken. En die schriften heeft hij me nooit teruggegeven.

Misschien zijn mijn herinneringen aan Bedřich Foltýn gekleurd door dit voorval, dat me destijds enorm heeft gekwetst en vernederd, ik weet het niet. Nu, als rechter, kijk ik met meer toegeeflijkheid naar het menselijk handelen en vooral de jeugd met haar leugens en ontrouw vat ik niet al te tragisch op; ik heb me aangewend om in de jeugd niet veel meer dan een toestand van verminderde toerekeningsvatbaarheid te zien. Maar toen voelde ik me uiteraard buitengewoon terneergeslagen; ik wilde in de rivier springen of weglopen... Vandaag zou ik zeggen dat Foltýn wellicht alleen zo dicht mogelijk bij de beste van de klas in de buurt wilde komen om zich meer en beter door hem te laten helpen dan waar een zo gemiddelde klasgenoot als ik toe in staat was. Want het is waar dat Fricek sinds die tijd meer succes op school had. Maar misschien speelde er ook wel meer mee, hartstochtelijke gemeenschappelijke interesses of dweperige vriendschap, zoals dat op die leeftijd gebruikelijk is. Ik herinner me dat ze allebei een keer bij de rector op het matje geroepen werden; er kwam een vertrouwelijk onderzoek, maar waar het eigenlijk om te doen was, daar zijn we als klas niet achter gekomen.

Ik kan niet beweren dat ik door deze ervaringen uit mijn jongenstijd het karakter van Bedřich Foltýn echt zou kennen; het leven en mijn beroep hebben me geleerd een zekere voorzichtigheid te betrachten in het beoordelen van de menselijke geest. Vandaag zou ik mijn indrukken waarschijnlijk als volgt samenvatten: een overgevoelige, eerzuchtige en enigszins verwende jongen met kunstzinnige aanleg en wellicht ook werkelijk muzikaal talent... dat kan ik niet beoordelen; een tot grootheidswaanzin uitgegroeide zelfingenomenheid, en daarbij een pijnlijk gevoelde sociale en fysieke minderwaardigheid en gebrek aan vertrouwen

in zichzelf; een licht versterkte neiging tot liegen en opscheppen, voor het overige niet abnormaal op zekere leeftijd. Onder normale omstandigheden had hij kunnen uitgroeien tot een geenszins bijzonder actief man maar althans wel een met bovengemiddelde, verheven interesses. Een onmiskenbare neiging tot geestelijke wellust. Het aesthetische, sentimentele type. Dit is alles wat ik met zekerheid kan zeggen.